

Jarosław KowalskiUniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; e-mail: jaroslaw.kowalski@mail.umcs.pl <https://orcid.org/0000-0002-4731-1928>

Migracje pomiędzy zawodami prawniczymi na przykładzie zawodu prokuratora i notariusza

**Migration Between Legal Professions
Using the Example of the Prosecution and Notary Professions**

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest problematyka dotycząca przepływu osób pomiędzy zawodami prawniczymi. Zjawisko to jest dość powszechne w środowisku prawniczym, a wynika z różnych czynników. Na przykładzie zawodów prokuratora i notariusza zbadano stopień migracji osób wykonujących poszczególne zawody prawnicze w latach 2010–2023. Na podstawie literatury krajowej i ustawodawstwa sformułowano listę czynników wpływających na przechodzenie z jednego zawodu prawniczego do innego. Na podstawie wyników badań sformułowano wnioski oraz zaproponowano zmiany w kwestii migracji pomiędzy profesjami prawniczymi.

SŁOWA KLUCZOWE: adwokat, komornik, migracja, notariusz, prokurator, przepływ, radca prawny, sędzia, zawody prawnicze

Summary

The subject of this article is the issue of the movement of people between legal professions. This phenomenon is quite common in the legal community, and is due to various factors. On the example of the professions of a prosecutor and a notary public, the degree of migration of practitioners of each legal profession between 2010 and 2023 was examined. On the basis of national literature and legislation, a list of factors influencing the transition from one legal profession to another was formulated. Based on the results of the research, conclusions were drawn and changes on the issue of migration between legal professions were proposed.

KEYWORDS: lawyer, bailiff, migration, notary, prosecutor, migration, attorney at law, judge, legal professions

Wprowadzenie

Celem artykułu jest zbadanie problemu migracji lub inaczej przepływu pomiędzy zawodami prawniczymi. Zjawisko to występuje w Polsce dość powszechnie. Na zmianę profesji prawniczej pozwalają rozwiązania ustawowe, które taką możliwość przewidują. Ustawa deregulacyjna z 2013 r. (Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów, Dz. U. z 2013 r. poz. 829) oraz wcześniejsze nowelizacje z 2005 (Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2005 r. Nr 163, poz. 1361) i 2009 r. (Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie, Dz. U. z 2009 r. Nr 37, poz. 286) ustawy – Prawo o adwokaturze (Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1564) wprowadziły głębokie zmiany w kwestii dostępu do zawodów prawniczych.

Skala i kierunek przepływu osób pomiędzy zawodami jest dość zróżnicowana. Nie wszystkie profesje cieszą się takim samym zainteresowaniem potencjalnych kandydatów do ich wykonywania. W powszechnym odczuciu można przyjąć, że za zmianą profesji stoją przede wszystkim kwestie ekonomiczne i prestiżowe związane z wykonywaniem konkretnego zawodu. Nie jest to do końca prawda, gdyż powodów wpływających na decyzję o zmianie wykonywanej profesji jest zdecydowanie więcej. Za skalę tego zjawiska odpowiada szereg czynników, które autor podzielił na cztery grupy. Oprócz wspomnianych kwestii ekonomicznych i prestiżowych będą też te związane ze specyfiką danego zawodu (np. stabilność zatrudnienia, status funkcjonariusza publicznego), a także te wynikające z ustroju państwa czy systemu politycznego.

W artykule skupiono się głównie na zawodach prokuratora i notariusza. Podjęte rozważania skoncentrowały się na badaniu przepływów pomiędzy tymi właśnie profesjami. Wpływ na wybór tych dwóch zawodów miało przede wszystkim pozyskanie danych statystycznych pozwalających na lepsze zobrazowanie zmian zachodzących na rynku usług prawnych i wymiarze sprawiedliwości.

1. Zawody prawnicze

Rozważania dotyczące przepływów pomiędzy zawodami należałoby zacząć od pytania: kim współcześnie jest prawnik? W potocznym znaczeniu prawnik to osoba, która posiada wykształcenie prawnicze i jest przygotowana do wykonywania

zawodów związanych z prawem, takich jak np. adwokat, radca prawny, sędzia czy prokurator. Zdaniem doktryny prawnikiem można też określić osobę, która ukończyła studia prawnicze, ale nie wykonuje zawodu prawniczego (Tokarczyk, 2008). Z kolei zawody prawnicze można zdefiniować jako profesje związane z tworzeniem i stosowaniem prawa, które różnią się między sobą uprawnieniami, obowiązkami oraz wymaganiami edukacyjnymi (Uniwersytet Wirtualnej Edukacji, 2022). Dla uproszczenia można zatem przyjąć, że prawnik to osoba posiadająca wykształcenie prawnicze i wykonująca zawód prawniczy.

Aktualnie w Polsce istnieje co najmniej kilkanaście zawodów związanych ze stosowaniem prawa i wymagających do ich wykonywania wykształcenia prawniczego. Możliwość wykonywania każdego z tych zawodów regulowana jest odrębną ustawą. Dla przykładu zawód adwokata określa przywołana powyżej ustawa z 1982 r. – Prawo o adwokaturze, zawód radcy prawnego – ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 499), a zawód sędziego – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 z późn. zm.).

Obok klasycznych zawodów prawniczych funkcjonują zawody, które można określić jako *quasi* prawnicze. Są to np. rzecznik patentowy czy doradca podatkowy. W przypadku tych zawodów wykształcenie prawnicze jest przydatne, ale nie jest niezbędne do ich wykonywania.

W tej zawiłości pojawiają się też nowe zawody, które nie podlegają regulacjom ustawowym, a ich wykonywanie wiąże się z pewnym ryzykiem i niepewnością nie tylko dla osób je wykonujących, ale również dla systemu prawnego. Zawodem, którego status prawny nie został uregulowany, jest doradca prawny. Próba jego uregulowania w ustawie nie powiodła się¹. W przypadku doradców prawnych pewne regulacje zawiera natomiast ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 236). Brak regulacji prawnych pozostawia ten zawód na marginesie rozważań autora.

Dla uporządkowania wyводу zasadnym wydaje się wprowadzenie pewnego podziału zawodów prawniczych. W ujęciu wąskim do zawodów prawniczych należałoby zaliczyć: adwokata, radcę prawnego, notariusza, komornika, sędziego i prokuratora. W szerszym ujęciu do profesji prawniczych możemy zaliczyć także: syndyka, rzecznika patentowego, doradcę podatkowego, legislatora czy doradcę restrukturyzacyjnego (Uścińska, Kijewski, 2014).

¹ W 2006 r. powstał projekt ustawy o korporacji doradców prawnych, którego autorem było Stowarzyszenie Fair Play (Bankier.pl, 2006).

Gadowska wprowadza z kolei podział na: prawników kwalifikowanych – uprawnionych do zastępstwa stron przed sądami, tj. adwokatów i radców prawnych oraz notariuszy i doradców podatkowych jako zawody zaufania publicznego w rozumieniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), z drugiej zaś będących funkcjonariuszami publicznymi – prawników pełniących funkcje w organach wymiaru sprawiedliwości, tj. sędziów i prokuratorów oraz działających pod nadzorem sądu komorników (Gadowska, 2018).

Zawody prawnicze rozumiane *sensu stricto* obejmują szereg profesji, które pomimo występujących różnic mają szereg cech wspólnych. Jedną z takich cech jest obowiązek zdobycia odpowiedniego wykształcenia i uzyskania określonych kompetencji pozwalających wykonywać zawód prawniczy. Ukończenie pięcioletnich jednolitych magisterskich studiów prawniczych jest warunkiem *sine qua non* we wszystkich zawodach należących do tej grupy. Oprócz tego, żeby wykonywać którykolwiek z zawodów, ustawodawca nałożył obowiązek odbycia odpowiedniej aplikacji, której przebieg regulują właściwe ustawy, a następnie zdania egzaminu państwowego². W przypadku tego kryterium ustawodawca przewidział pewne wyjątki, jak np. posiadanie stopnia bądź tytułu naukowego.

Pomimo tego, że poszczególne zawody prawnicze są do siebie pod względem ustrojowym zbliżone lub niemalże podobne (np. zawód adwokata, radcy prawnego, prawnika zagranicznego), to jednak możliwość ich wykonywania podlega odrębnym ustawom. Warto zwrócić uwagę, że ustawodawca nie zdecydował się na umożliwienie osobom, które spełniły powyższe kryteria (studia prawnicze, odbycie aplikacji, zdanie egzaminu państwowego) na swobodne przemieszczanie się czy przepływ pomiędzy wszystkimi zawodami prawniczymi. Wynika to co najmniej z trzech powodów. Pierwszy, to specyfika zawodu. Sędzia sądu powszechnego posiada inny zakres kompetencji niż adwokat. Sędzia, a właściwie sąd, zajmuje się orzekaniem, natomiast adwokat czy radca prawny zajmuje się świadczeniem pomocy prawnej na rzecz osoby trzeciej. Obowiązkiem komornika jest z kolei prowadzenie czynności egzekucyjnych i zabezpieczających. Notariusz natomiast dokonuje czynności notarialnych. Najbliżej względem siebie są zawody adwokata i radcy prawnego, a główną różnicą są dopuszczalne prawem formy wykonywania tych zawodów. Radca prawny, w przeciwieństwie do adwokata,

² Od tego wymogu przewidziane są pewne wyjątki. Zob. art. 25 ustawy o radcach prawnych, art. 66 ustawy – Prawo o adwokaturze, art. 11 ust. 2 ustawy o komornikach sądowych (Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1458), art. 12 § 1 ustawy – Prawo o notariacie.

może świadczyć pomoc prawną w ramach stosunku pracy i na podstawie umowy cywilnoprawnej.

Drugi powód, to sposób wejścia lub też włączenia do określonej grupy zawodowej uzależniony od działania bądź braku działania organów władzy publicznej. W przypadku zawodu adwokata czy radcy prawnego osoby aspirujące do ich wykonywania po spełnieniu określonych prawem wymogów formalnych mogą właściwie niezależnie od władzy publicznej taki zawód wykonywać. Wystarczy, że osoba taka złoży ślubowanie i uzyska wpis na listę radców prawnych, adwokatów bądź prawników zagranicznych³. Istotnym elementem, oprócz spełnienia wymogów ustawowych, jest wewnętrzna wola osoby aspirującej do wykonywania określonego zawodu wyrażona na zewnątrz stosownym wnioskiem o dokonanie wpisu na właściwą listę. Z kolei osoba chcąc wykonywać zawód sędziego, prokuratora, notariusza czy komornika musi uzyskać powołanie od ministra sprawiedliwości. Akt powołania jest czynnością organu władzy publicznej, na mocy którego wybrana, konkretna osoba może dany zawód wykonywać. W tym przypadku sama wola kandydata do wykonywania zawodu nie jest wystarczająca.

Trzecim powodem jest określony ustawowo status zawodu. Osoby wykonujące zawód sędziego i prokuratora zgodnie, z art. 115 § 13 Kodeksu karnego (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 383), posiadają status funkcjonariusza publicznego. W przypadku tych dwóch zawodów pracodawcą jest państwo, którego emanacją jest wymiar sprawiedliwości. Notariusz i komornik, również posiadający ten sam status, pełnią funkcję publiczną w ramach służby publicznej jedynie częściowo. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że notariusz i komornik pomimo tego, że nie są przedsiębiorcami, to mogą zatrudniać osoby, a ich działalność nastawiona jest na zysk. Z kolei adwokat, radca prawny i prawnik zagraniczny nie są funkcjonariuszami publicznymi. Działalność osób wykonujących te zawody pomimo obowiązków wynikających z tego, że są to zawody zaufania publicznego (Smarż, 2012), to jednak nastawiona jest w jakiejś mierze na zysk, rozumiany jako aspekt finansowy. Bardzo często adwokaci i radcowie prawni są przedsiębiorcami i prowadzą swoją działalność gospodarczą również w oparciu o przepisy dotyczące tej grupy społecznej.

Pomimo posiadania podobnego wykształcenia migracja pomiędzy zawodami jest do pewnego stopnia ograniczona przepisami prawa. Ustawodawca przewidział możliwość przechodzenia z jednego zawodu do innego po spełnieniu określonych wymogów. Jak wspomniano, do wykonywania zawodów sędziego, prokuratora,

³ W przypadku radców prawnych i adwokatów niezbędne jest podjęcie stosownej uchwały przez organy samorządu radcowskiego bądź adwokackiego.

notariusza i komornika niezbędny jest akt powołania, a dla zawodów adwokata i radcy prawnego stosowna uchwała samorządu adwokackiego lub radcowskiego i brak sprzeciwu ministra sprawiedliwości. Zawód sędziego i prokuratora cieszy się w środowisku prawniczym wysokim prestiżem. Wynika to między innymi z pozycji społecznej, jaką posiadają osoby wykonujące te profesje, czy zaufania, jakim się cieszą. Nie bez znaczenia są również kwestie związane z wynagrodzeniem i przywilejami emerytalnymi sędziów i prokuratorów (Górski i in., 2013; Sierocka, 2022). Warto w tym miejscu wspomnieć, że przejście sędziego w stan spoczynku nie oznacza, że traci on status sędziego. Co ważne, wraz z przejściem w stan spoczynku nie wygasa ani nie ulega rozwiązaniu stosunek służbowy. Skutkiem przejścia w stan spoczynku jest utrata przez sędziego władzy sędziowskiej i możliwości wydawania wyroków. Sędzia pozostaje sędzią, tyle że w stanie spoczynku. Niemalże identyczne rozwiązanie zostało przyjęte w przypadku zawodu prokuratora. Zestawiając to z trudną sytuacją na rynku usług prawniczych wynikającą między innymi z rosnącej konkurencji, nie dziwi, że zawód prokuratora i sędziego cieszy się dużym zainteresowaniem wśród osób wykonujących inne zawody prawnicze (Nizioł, 2018).

2. Wykonywanie zawodu prokuratora w świetle regulacji ustawowych

Zawody prawnicze podlegają odrębnym regulacjom ustawowym. Wykonywanie zawodu prokuratora regulowane jest przez ustawę z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 390 z późn. zm.; dalej: pr.p.), która zawiera szczegółowe przepisy dotyczące organizacji, zadań oraz odpowiedzialności prokuratorów. Ustawa ta stanowi podstawowy akt prawny regulujący funkcjonowanie prokuratury w Polsce. W zakresie kształcenia przyszłych prokuratorów uzupełnieniem tego aktu normatywnego jest ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (Tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 217). Te dwie ustawy regulują ścieżkę edukacyjną i zawodową niezbędną do tego, aby wykonywać zawód prokuratora w Polsce. Dodatkowo ustawa – Prawo o prokuraturze w niektórych kwestiach nakazuje stosować odpowiednio przepisy ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁴. Zgodnie z ustawą na stanowisko prokuratora może być powołana osoba, która posiada

⁴ Na przykład przepisy dotyczące: przejścia prokuratorów w stan spoczynku, art. 127§ 1 pr.p.; odpowiedzialność za wykroczenia, art. 138 § 1 pr.p.; przepisy stosowane do asesorów prokuratury, art. 174 § 1 pr.p.

obywatelstwo polskie, korzysta z pełni praw cywilnych, nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego, ukończyła wyższe studia prawnicze oraz złożyła egzamin prokuratorski lub sędziowski (art. 75 pr.p.).

Oprócz przedstawionych wymogów ustawowych, do wykonywania zawodu prokuratora niezbędny jest akt powołania. Prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury na stanowisko prokuratorskie powołuje Prokurator Generalny na wniosek Prokuratora Krajowego. Prokurator Generalny przed wydaniem aktu powołania może zasięgnąć opinii właściwego kolegium prokuratury o kandydacie na stanowisko prokuratorskie, które przekazuje opinię Prokuratorowi Generalnemu w terminie 30 dni od dnia otrzymania wniosku o wyrażenie opinii. W przypadku niewydania opinii we wspomnianym terminie przyjmuje się, że opinia jest pozytywna.

Prokuratura wykonuje zadania w zakresie ścigania sprawców przestępstw oraz stoi na straży praworządności. Do głównych zadań tej grupy zawodowej należy m.in. prowadzenie lub nadzorowanie postępowań przygotowawczych w sprawach karnych oraz sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami, wytaczanie powództw w sprawach cywilnych oraz składanie wniosków i udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, a także podejmowanie środków prawnych zmierzających do prawidłowego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę (art. 3 § 1 pr.p.).

Obecnie zawód prokuratora wykonuje w Polsce ponad 5800 osób. Liczba prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w latach 2010–2023 wahała się od 5600 do nieco ponad 6000 osób. Najwyższy wskaźnik prokuratorów w stanie czynnym przypadł na lata 2012–2013 (6059). Po 2013 r. liczba ta nieznacznie spadła, a obecnie utrzymuje się na stałym poziomie 5800–5900 prokuratorów czynnie wykonujących zawód (zob. tabela 1, s. 20).

3. Wykonywanie zawodu notariusza w świetle regulacji ustawowych

Zawód notariusza, podobnie jak prokuratora, sędziego, adwokata czy radcy prawnego, oprócz tego, że zaliczany jest do zawodów prawniczych, jest także zawodem zaufania publicznego. Wykonywanie zawodu notariusza reguluje ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r.

poz. 1001 z późn. zm.; dalej: pr.n.). Specyfika zawodu notariusza polega na tym, że zgodnie z ustawą działa on jako osoba zaufania publicznego, korzystająca z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym. Jednocześnie charakter działalności notariusza wypełnia ustawowe kryteria do uznania go za przedsiębiorcę. W zawodzie notariusza skumulowane są zatem cechy funkcjonariusza publicznego i podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą nastawioną na zysk. Ustawa – Prawo o notariacie nie wskazuje wprost, że notariusz, prowadząc kancelarię notarialną, jest przedsiębiorcą, jednakże o charakterze tej działalności przesądzają jej cechy, które wypełniają ustawową definicję przedsiębiorcy zawartą w art. 3 ustawy – Prawo przedsiębiorców (Boć, Leśniak, 2011). Zgodnie z przywołanym przepisem: „Działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły”. Za tym, że działalność notariusza jest kwalifikowaną formą działalności gospodarczej, przemawia także treść uchylonego art. 24 pr.n., który stanowił: „W zakresie ubezpieczeń społecznych do notariuszy i członków ich rodzin stosuje się przepisy ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą”.

Pozycja notariusza w polskim porządku prawnym różni się od podmiotów, które świadczą usługi prawnicze, np. adwokatów czy radców prawnych. Notariusz nie jest wyłącznie osobą zaufania publicznego – pełni on również określone funkcje o charakterze pomocniczym względem wymiaru sprawiedliwości. Notariusz, wykonując swoje obowiązki zawodowe, musi kierować się nie tylko wiedzą i doświadczeniem, ale też pewnym ściśle określonym sposobem postępowania. Autor ma tu na myśli sposób postępowania, który nie naraża na utratę zaufania do tego zawodu i osób, które go wykonują. Ereciński pisze, że notariusz, świadcząc swoje usługi, musi równoważyć interesy stron czynności notarialnej. W tym zakresie jego działania odbiegają od czynności podejmowanych przez przedstawicieli innych zawodów prawniczych, którzy swoje usługi świadczą wyłącznie na rzecz podmiotu zlecającego im daną sprawę (Ereciński, 2006).

Zawód notariusza od wielu lat cieszy się dużym prestiżem i niesłabnącym zaufaniem społecznym. Notariusze odpowiedzialni są za zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego, m.in. poprzez sporządzanie aktów notarialnych. Ważnym czynnikiem wykonywania zawodu notariusza są także kwestie finansowe. Wynagrodzenia osób wykonujących tę profesję są zazwyczaj wyższe niż w przypadku innych zawodów prawniczych, co dodatkowo czyni tę ścieżkę kariery atrakcyjną.

Uzyskanie uprawnień do wykonywania zawodu notariusza wymaga od kandydata przejścia przez kilka kluczowych etapów, które obejmują zdobycie właściwego (prawniczego) wykształcenia, doświadczenia oraz zdania egzaminu

notarialnego. Pierwszy krok to ukończenie jednolitych studiów magisterskich na kierunku prawo i uzyskanie tytułu magistra prawa. Warto podkreślić, że wymóg ten jest niezbędny także w przypadku pozostałych zawodów prawniczych. Kolejny etap obejmuje odbycie aplikacji notarialnej, która zazwyczaj trwa trzy lata. Aplikacja obejmuje praktyczne szkolenie w kancelarii notarialnej oraz teoretyczne przygotowanie do egzaminu zawodowego. Aplikant, po ukończeniu aplikacji, obowiązany jest zdać egzamin notarialny. Kandydat do wykonywania zawodu musi posiadać obywatelstwo polskie lub innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, EFTA bądź innego kraju, którego obywatele mają prawo do pracy w Polsce. Jednocześnie osoba taka musi mieć pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzystać z pełni praw publicznych.

Wymóg odbycia aplikacji notarialnej i złożenia egzaminu notarialnego nie dotyczy profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych, sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych oraz radców Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, którzy wykonywali ten zawód lub zajmowali takie stanowisko przez co najmniej trzy lata. Dodatkowo przepisy ustawy – Prawo o notariacie określają katalog podmiotów, które bez odbycia aplikacji notarialnej mogą przystąpić do egzaminu państwowego. Są to m.in.: osoby posiadające stopień doktora nauk prawnych czy osoby zatrudnione na stanowisku referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego (art. 12 pr.n.).

Ostatnią barierą do wykonywania zawodu notariusza jest akt powołania wydany przez ministra sprawiedliwości na wniosek kandydata. Wniosek musi być poparty dokumentami potwierdzającymi kwalifikacje i doświadczenie zawodowe. Droga, którą musi przebyć osoba aspirująca do zawodu notariusza, jest długa i wymagająca. Finalnie zawód ten oferuje dużą stabilność zawodową, wysokie zarobki, a także możliwość wpływania na ważne aspekty życia społecznego i gospodarczego.

4. Migracja prawników pomiędzy zawodami prawniczymi

Analiza wybranych aktów normatywnych pod kątem przepisów dotyczących dostępu do zawodu prawniczego pokazuje, że zasadniczo kandydat może obrać drogę tradycyjną (studia, aplikacja, egzamin państwowy, akt powołania lub uchwała właściwego samorządu o wpisie na listę) albo przejść z innego zawodu prawniczego. Przepływ pomiędzy zawodami prawniczymi jest zjawiskiem dość powszechnym, co nie znaczy, że tego typu sytuacje są bardzo liczne. Do zbadania,

jak częste jest to zjawisko, posłużyły dane statystyczne uzyskane z właściwych organów samorządowych i instytucji państwowych.

Na potrzeby artykułu zwrócono się do Krajowej Rady Notarialnej, Prokuratury Krajowej i Ministerstwa Sprawiedliwości z wnioskiem o udzielenie informacji dotyczących liczby osób, które zdecydowały się na zmianę wykonywanego zawodu prawniczego. Uzyskane dane pozwalają nieco wnikliwiej spojrzeć na badane zjawisko, chociaż nie dają jasnej odpowiedzi na pytanie: dlaczego prawnicy decydują się zmianę zawodów, które wykonują?

Z danych statystycznych udostępnionych przez Prokuraturę Krajową, obejmujących lata 2010–2023 wynika, że do wykonywania zawodu prokuratora, spośród pozostałych zawodów prawniczych, najczęściej powołano adwokatów (112) i radców prawnych (64). W tym samym czasie powołano także 3 notariuszy i sędziego, którzy zdecydowali się na zmianę wykonywanej profesji. W badanym okresie na urząd prokuratora nie powołano natomiast żadnego komornika (tabela 1).

Tabela 1. Dane dotyczące liczby osób czynnie wykonujących zawód prokuratora oraz osób, które przeszły do tego zawodu z innego zawodu prawniczego w latach 2010–2023

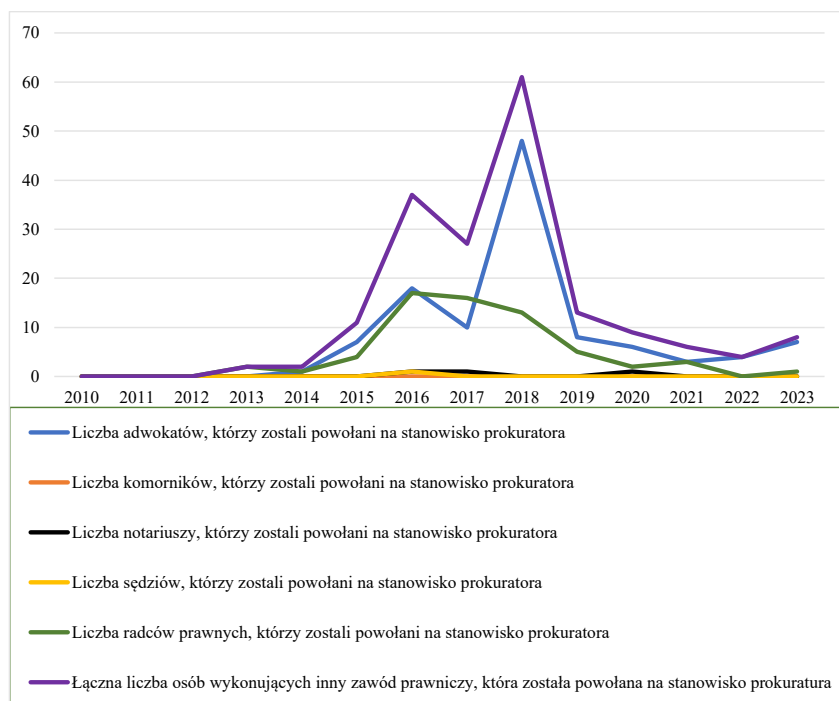
Rok	Liczba prokuratorów czynnie wykonujących zawód prokuratora	Liczba adwokatów powołanych na stanowisko prokuratora	Liczba komorników powołanych na stanowisko prokuratora	Liczba notariuszy powołanych na stanowisko prokuratora	Liczba sędziów powołanych na stanowisko prokuratora	Liczba radców prawnych powołanych na stanowisko prokuratora
2010	5668	0	0	0	0	0
2011	5985	0	0	0	0	0
2012	6059	0	0	0	0	0
2013	6059	0	0	0	0	2
2014	5994	1	0	0	0	1
2015	5954	7	0	0	0	4
2016	5934	18	0	1	1	17
2017	5801	10	0	1	0	16
2018	5811	48	0	0	0	13
2019	5856	8	0	0	0	5
2020	5844	6	0	1	0	2
2021	5898	3	0	0	0	3
2022	5914	4	0	0	0	0
2023	5863	7	0	0	0	1

Źródło: dane statystyczne udostępnione przez Prokuraturę Krajową.

W badanym okresie największa migracja miała miejsce w latach 2016–2018. W tym czasie 126 osób reprezentujących pozostałe zawody prawnicze zostało powołanych do pełnienia obowiązków prokuratora. Z tej liczby w 2016 r. powołano 37 osób, w 2017 – 27 osób, a w 2018 r. – 61. Natomiast po 2018 r. liczba osób powoływanych na urząd prokuratora spośród innych zawodów prawniczych znacząco zmalała. Obecnie wartości te wahają się od 4 do 9 osób rocznie. Warto dodać, że w latach 2010–2012 nie było ani jednej osoby, która zostałaby powołana na urząd prokuratura, uprzednio wykonując inny zawód prawniczy.

W analizowanym okresie (2010–2023) na stanowisko prokuratora powołano łącznie 180 osób wykonujących uprzednio inny zawód prawniczy (wykres 1). Zestawiając tę wartość z liczbą prokuratorów czynnie wykonujących zawód (średniorocznie 5900 prokuratorów w stanie czynnym), widać, że migracja ta jest niewielka, ale zauważalna.

Wykres 1. Liczba osób powołanych na urząd prokuratora w latach 2010–2023 spośród innych zawodów prawniczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych udostępnionych przez Prokuraturę Krajową.

W przypadku zawodu notariusza sytuacja wygląda nieco odmiennie. Przede wszystkim warto zwrócić uwagę na fakt, że w badanym okresie (2010–2013) znacząco wzrosła liczba notariuszy w Polsce (tabela 2). W 2010 r. czynnych zawodowo było ponad 2200 notariuszy, natomiast w 2023 r. liczba ta niemalże uległa podwojeniu (4083). Drugą kwestią jest zmienna wartość obejmująca liczbę osób powoływanych do zawodu notariusza. W analizowanym okresie wartość ta zmieniała się od najmniejszej – 86 notariuszy powołanych w 2011 r., do jak dotąd najwyższej – 467 w 2014 r.

W badanym okresie czasu do zawodu notariusza powołano łącznie 2825 osób. W tej liczbie było 86 osób wykonujących wcześniej zawód adwokata, 63 zawod sędziego, 181 zawód radcy prawnego i 15 zawód prokuratora. Łącznie na 2825 nowo powołanych notariuszy, 345 osób wykonywało wcześniej inny zawód prawniczy. Można zatem przyjąć, że 2480 osób powołanych na notariusza ukończyło aplikację notarialną i zdało egzamin państwowy, ewentualnie uzyskało stopień doktora w dyscyplinie nauki prawne i zdało egzamin lub też uzyskały tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych.

Tabela 2. Dane dotyczące liczby osób czynnie wykonujących zawód notariusza

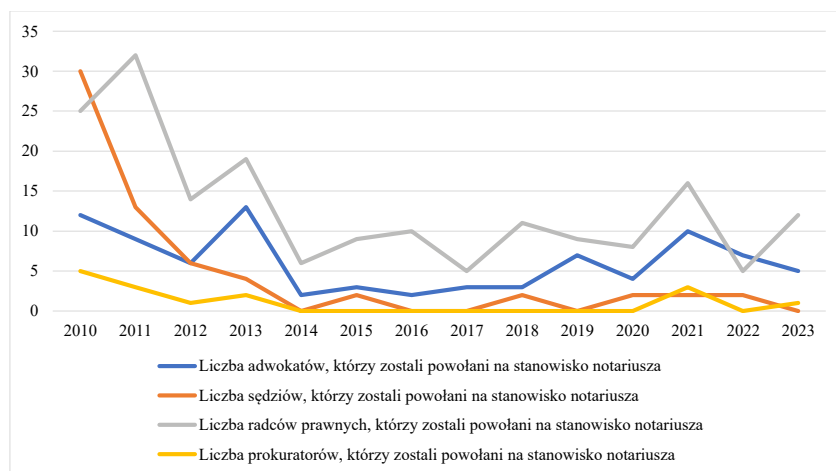
Rok	Liczba notariuszy czynnie wykonujących zawód	Liczba osób powołanych na stanowisko notariusza	Liczba adwokatów powołanych na stanowisko notariusza	Liczba komorników powołanych na stanowisko notariusza	Liczba sędziów powołanych na stanowisko notariusza	Liczba radców prawnych powołanych na stanowisko notariusza	Liczba prokuratorów powołanych na stanowisko notariusza
2010	2207	157	12	b.d.	30	25	5
2011	2264	86	9	b.d.	13	32	3
2012	2368	166	6	b.d.	6	14	1
2013	2650	319	13	b.d.	4	19	2
2014	3081	467	2	b.d.	0	6	0
2015	3326	276	3	b.d.	2	9	0
2016	3446	176	2	b.d.	0	10	0
2017	3459	98	3	b.d.	0	5	0
2018	3522	138	3	b.d.	2	11	0
2019	3593	153	7	b.d.	0	9	0
2020	3684	169	4	b.d.	2	8	0
2021	3806	197	10	b.d.	2	16	3
2022	3949	201	7	b.d.	2	5	0
2023	4083	222	5	b.d.	0	12	1

Źródło: dane statystyczne udostępnione przez Krajową Radę Notarialną.

W badanym okresie największa migracja miała miejsce w latach 2010–2013 (wykres 2). W tym czasie 194 osoby reprezentujące pozostałe zawody prawnicze zostały powołane do wykonywania zawodu notariusza. W okresie 4 lat do zawodu notariusza powołano ponad 56% wszystkich osób powołanych w latach 2010–2023, a wykonujących jeden z pozostałych zawodów prawniczych. Po 2013 r. liczba osób powoływanych do zawodu notariusza, a wykonujących wcześniej inny zawód prawniczy, systematycznie malała.

Podobnie jak w przypadku zawodu prokuratora, największą grupę osób stanowią adwokaci i radcowie prawni. Z kolei najmniej osób zdecydowało się przejść do zawodu notariusza z grupy sędziów i prokuratorów.

Wykres 2. Liczba osób powołanych na stanowisko notariusza w latach 2010–2023 spośród innych zawodów prawniczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych udostępnionych przez Krajową Radę Notarialną.

Zestawiając ze sobą dane statystyczne dotyczące prokuratorów i notariuszy, można zauważyć, że okresy najwyższego przepływu osób pomiędzy zawodami prawniczymi nie pokrywają się. W przypadku prokuratury największa migracja miała miejsce w latach 2016–2018, a w przypadku zawodu notariusza były to lata 2010–2013.

5. Przyczyny migracji prawników pomiędzy zawodami

Trudno jednoznacznie wskazać powody, dla których osoby wykonujące jeden z zawodów prawniczych decydują się na zmianę swojej profesji. Z całą pewnością nie można tu mówić o jednej głównej przyczynie, a raczej o szeregu czynników, które na to zjawisko wpływają. W ocenie autora powody te można podzielić na co najmniej cztery grupy. Pierwsza obejmuje kwestie finansowe lub szerzej ekonomiczne związane z wykonywaniem danego zawodu. Druga grupa to kwestie związane z pewnym prestiżem, pozycją społeczną i uwarunkowaniami kulturowymi, z którymi wiąże się konkretna profesja prawnicza. Trzecia grupa to czynniki związane z charakterem wykonywanej pracy, takie jak pewność i stabilność zatrudnienia. Wreszcie ostatnią grupą powodów są czynniki wynikające z ustroju państwa, systemu politycznego i tego, jaka partia aktualnie sprawuje władzę.

Kwestie finansowe, szerzej ekonomiczne, są głównymi, jeśli nie najważniejszymi, czynnikami wpływającymi na zmianę zawodu. Zróżnicowanie wynagrodzeń pomiędzy poszczególnymi profesjami prawniczymi jest bardzo duże. Przykładowo – początkujący sędziowie sądów powszechnych i prokuratorzy prokuratur rejonowych mogą liczyć na wynagrodzenie powyżej 14 tys. zł. Z kolei adwokat lub radca prawny, po złożeniu ślubowania i wpisaniu na listę prowadzoną przez właściwy samorząd, rzadko kiedy ma szansę na tak wysokie uposażenie, co jednak takiej możliwości w zupełności nie wyklucza. Wysokość świadczenia uzyskiwanego przez sędziów regulowana jest przepisami ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, przede wszystkim art. 91 i nast. oraz załącznika do niej. Przepis ten w § 1c stanowi, że „[...] podstawę ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego w danym roku stanowi przeciętne wynagrodzenie w drugim kwartale roku poprzedniego, ogłaszane w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski» przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego [...]” (Czajka, 2015). Przeciętne wynagrodzenie w drugim kwartale 2023 r. wyniosło 7005,76 zł. Zgodnie z załącznikiem do ww. ustawy, wartość ta podlega przemnożeniu przez 2,05⁵. Jeśli uwzględnimy dodatek za wysługę lat, dodatki funkcyjne to wychodzi, że wynagrodzenie sędziego sądu rejonowego zaczyna się od 15–16 tys. zł. W przypadku profesjonalnych pełnomocników procesowych, wysokość ich wynagrodzeń reguluje rynek usług prawnych.

⁵ Obecnie, zgodnie z załącznikiem do ustawy o ustroju sądów powszechnych, mnożnik 2,05 jest wartością najniższą i jednocześnie stanowi pierwszą stawkę wynagrodzenia zasadniczego sędziów sądów rejonowych. Stawki sędziów sądów okręgowych zaczynają się od mnożnika 2,36, a sędziów sądów apelacyjnych od 2,75 aż do 3,23 x kwota bazowa.

Zawód sędziego nie jest atrakcyjny jedynie z powodu dość wysokiego, jak na realia polskiego rynku pracy, uposażenia. Kolejnym czynnikiem wpływającym na wybór zawodu sędziego jest możliwość przejścia w stan spoczynku zamiast przejścia na emeryturę. Sędzia, przechodząc w stan spoczynku, jest uprawniony do świadczenia w wysokości 75% wynagrodzenia zasadniczego i dodatku za wysługę lat, pobieranych na ostatnio zajmowanym stanowisku (art. 100 § 2 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych). W przypadku zawodu prokuratora przyjęto rozwiązania analogiczne jak w przypadku sędziów. Osoby wykonujące pozostałe zawody prawnicze (notariusz, komornik, adwokat, radca prawny) nie mają prawa do przejścia w stan spoczynku i przysługującego z tego tytułu świadczenia.

W przypadku wolnych zawodów, którymi niewątpliwie są profesje adwokata i radcy prawnego, wysokość wynagrodzenia zależy od wielu czynników, np. formy wykonywania zawodu (praca na etacie, jednoosobowa działalność gospodarcza, zespół adwokacki) oraz od zdolności i umiejętności odnalezienia się na rynku usług prawnych, w tym sprawności w poszukiwaniu klientów. Ważnym czynnikiem jest też relacja pomiędzy popytą a popytem na usługi prawne. Można przyjąć, że popyt przewyższający podaż powoduje wzrost wynagrodzeń, natomiast sytuacja odwrotna wpływa na ich obniżkę lub przynajmniej brak wzrostów. Warto również zwrócić uwagę na zmiany, które zachodzą na rynku usług prawnych. Relacje pomiędzy popytem a podażą usług prawnych zmieniały się dość gwałtownie na przestrzeni ostatnich 30 lat. Na przełomie wieków popyt na usługi prawne rósł zdecydowanie szybciej niż podaż. Sytuacja uległa zmianie po deregulacji dokonanej w 2013 r. (Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów, Dz. U. z 2013 r. poz. 829), którą poprzedziły nowelizacje z 2005 (Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2005 r. Nr 163, poz. 1361) i 2009 r. (Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie, Dz. U. z 2009 r. Nr 37, poz. 286) ustawy – Prawo o adwokaturze.

Wynagrodzenie notariuszy i komorników uregulowane jest z jednej strony przez ustawodawcę (zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1566; Ustawa z dnia 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 377), a z drugiej przez rynek, na którym osoby wykonujące te zawody funkcjonują. Specyfika tych zawodów polega na tym, że osoby je wykonujące są funkcjonariuszami publicznymi, a jednocześnie

prowadzą działalność zbliżoną do działalności gospodarczej, czyli działalności nastawionej na zysk.

Czynnikiem mającym niemały wpływ na decyzję o zmianie profesji jest prestiż związany z zawodem. W przypadku zawodów prawniczych, które jako takie cieszą się niesłabnącą popularnością wśród młodych osób predestynujących do ich wykonywania (Kocemba, 2018), można wprowadzić pewną gradację. Największym szacunkiem, a jednocześnie prestiżem wśród osób wykonujących zawód prawniczy, cieszy się zawód sędziego, następnie prokuratora, adwokata, notariusza, radcy prawnego i komornika. Nieco inny wynik przedstawiają Pilipiec i Kępa, którzy na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie ustalili, że największym prestiżem cieszy się zawód adwokata, następnie radcy prawnego, sędziego, notariusza, prokuratora i komornika (Pilipiec, Kępa, 2019).

Determinantem zmiany profesji prawniczej jest także stabilność zatrudnienia. W zawodach takich jak sędzia czy prokurator mamy do czynienia z większą stabilnością niż w przypadku osób wykonujących wolne zawody jak adwokat czy radca prawny. Cecha ta jest szczególnie istotna, gdy mowa jest o młodych osobach, dopiero zaczynających swoją drogę zawodową. Wykonywanie zawodu sędziego i prokuratora opiera się na stosunku służbowym, który jest alternatywą do powszechnie znanego z Kodeksu pracy (Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 277) stosunku pracy. Akty prawne dotyczące stosunku służby sędziów i prokuratorów mówią o powołaniu na czas nieoznaczony. Jedną z głównych cech stosunku służby stał się czas pracy określony wymiarem zadań. Obecnie stosunek służby sędziów i prokuratorów służy głównie uzasadnieniu czasu pracy określonego wymiarem zadań.

Ostatnia grupa obejmuje czynniki niepowiązane bezpośrednio z cechami zawodów prawniczych, a związane są z ustrojem państwa, systemem politycznym i prawnym, a także sferą instytucjonalną, która ten ustrój i system wspiera. Państwo, aby efektywnie wykonywać ciążące na nim zadania, potrzebuje nie tylko odpowiedniej klasy politycznej i urzędniczej, ale też odpowiednich kadr prawników. Rządy koalicji Platformy Obywatelskiej–Polskiego Stronnictwa Ludowego w latach 2007–2015 w sferze władzy sądowniczej, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości zasadniczo opierały się na prawnikach (sędziach, prokuratorach) powołanych przez poprzednie rządy i prezydentów. W tym zakresie nie było wielkich, rewolucyjnych zmian. Wskutek wyborów parlamentarnych w 2015 r. władze ustawodawczą i wykonawczą przejęły opozycyjne dotąd partie prawicowe z Prawem i Sprawiedliwością na czele. Zmiana polityczna, a w konsekwencji próba reformowania państwa, w tym wymiaru sprawiedliwości, spowodowały,

że obóz rządzący potrzebował wyspecjalizowanych kadr (prawników), które zapewniłyby wdrożenie niezbędnych reform w wymiarze sprawiedliwości. Konflikt polityczny, do którego doszło pomiędzy stroną rządzącą a stroną opozycyjną wspieraną przez większość środowiska prawniczego, doprowadził do zwiększonego zapotrzebowania na nowych sędziów i prokuratorów. Sytuacja ta znajduje swoje odzwierciedlenie w tabeli 1 i wykresie 1, gdzie wykazano, że wyraźnie zwiększył się udział osób powołanych na stanowisko prokuratora spośród wykonujących wcześniej inny zawód prawniczy. Brak danych dotyczących powoływania prawników na urząd sędziego nie pozwala na wyciągnięcie jednoznacznych i niebudzących wątpliwości wniosków. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę spór polityczny i zawirowania dotyczące sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, można przypuszczać, że sytuacja wyglądała analogicznie jak w przypadku osób powoływanych na stanowisko prokuratora.

Zakończenie

Przepływ pomiędzy zawodami prawniczymi jest w Polsce zjawiskiem dość powszechnym. Z pozyskanych danych wynika, że zawód prokuratora cieszy się największym zainteresowaniem adwokatów i radców prawnych. Na przejście do zawodu notariusza decydowali się z kolei najczęściej adwokaci, sędziowie i radcowie prawni. Z danych statystycznych wynika również, że zawody prokuratora i notariusza cieszyły się największym zainteresowaniem osób wykonujących pozostałe zawody prawnicze w innym przedziale czasowym, co, jak wskazano, wynikało z odmiennych przyczyn.

Z perspektywy osoby wykonującej jedną z profesji prawniczych możliwość zmiany zawodu z pewnością odbierana jest pozytywnie. Deregulacja i szerokie otwarcie dostępu do zawodów prawniczych pozwala na wybór tego, który najlepiej odpowiada danej osobie. Jednocześnie warto podkreślić, że pomimo tego, że największym zainteresowaniem wciąż cieszą się aplikacje adwokackie i radcowskie, to najpewniejszą formą zatrudnienia i jednocześnie największym prestiżem cieszą zawody sędziego i prokuratora. Mimo iż wszystkie te profesje zaliczane są do zawodów zaufania publicznego, to jednak ich postrzeganie przez społeczeństwo jest odmienne. Sędzia i prokurator, a w dalszej kolejności notariusz i komornik, posiadają dużo większe możliwości oddziaływania na stosunki międzyludzkie czy szerzej – na społeczeństwo. Z kolei zawody adwokata i radcy prawnego, najbardziej popularne wśród studentów i absolwentów prawa, już tak wysokim prestiżem społecznym się nie cieszą.

Należałoby się zastanowić, czy z perspektywy funkcjonowania państwa (wymiaru sprawiedliwości, organów ścigania) i społeczeństwa będącego w głównej mierze odbiorcą usług prawnych takie migracje są korzystne. W ocenie autora zjawisko migracji prawników nie jest do końca korzystne. Przyjmując za punkt wyjścia ścieżkę prowadzącą do uzyskania uprawnień, w tym szkolenia młodych adeptów prawa, należy zwrócić uwagę, że występujące w procesie kształcenia różnice pomiędzy poszczególnymi aplikacjami są znaczące. Wydaje się, że najmniejsze różnice w tym zakresie dotyczą aplikacji adwokackiej i radcowskiej, których program i przebieg jest niemalże identyczny. Zarówno adwokat, jak i radca prawny przechodzą ten sam proces kształcenia zwieńczony obowiązkiem zdania państwowego egzaminu zawodowego. Odmienne wygląda sytuacja sędziów i prokuratorów, gdzie po zniesieniu w 2017 r. aplikacji ogólnej wprowadzono odrębne aplikacje dla aplikantów sędziowskich i prokuratorów. Inaczej wygląda też proces kształcenia notariuszy i komorników. Szkolenie aplikanta prokuratorskiego ukierunkowane jest na inne zagadnienia niż np. szkolenie komornika. W pierwszym przypadku najczęściej uwagi przykładają się do prawa karnego i procedury karnej. W przypadku komornika będzie to szeroko rozumiane prawo cywilne i procedura cywilna. Jeszcze inaczej wygląda szkolenie przyszłych notariuszy, gdzie najważniejsze są przepisy prawa materialnego cywilnego, z niemalże tylko znikomym zaznaczeniem istnienia prawa procesowego.

Prezentowane zawody pełnią odmienne role społeczne, o czym wspomniano wcześniej. Badając kwestię migracji pomiędzy profesjami prawniczymi, trzeba mieć na uwadze również to, że nie zawsze adwokat może być dobrym sędzią, a sędzia adwokatem. Charakter tych zawodów, mimo że obydwa są ściśle związane ze stosowaniem prawa, jest zupełnie różny. Osoba dobrze radząca sobie z pełnieniem funkcji pełnomocnika procesowego może nie poradzić sobie z orzekaniem. Z kolei osoba wykonująca zawód oskarżyciela publicznego może nie być w stanie wykonywać funkcji orzeczniczej. Pozostawiając niejako na uboczu indywidualne predyspozycje osób predestynujących do zmiany zawodu, należy się zastanowić, czy tak szerokie możliwości, jakie daje obecnie obowiązujące ustawodawstwo, wpływają pozytywnie na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości i rynku usług prawnych z punktu widzenia odbiorców tych usług. W ocenie autora nie można do końca stwierdzić, że sytuacja taka wpływa pozytywnie. Warto się zastanowić nad wprowadzeniem dodatkowych zabezpieczeń pozwalających na lepszą weryfikację kompetencji i umiejętności kandydatów do zmiany wykonywanego zawodu. Być może warto pomyśleć o wprowadzeniu okresów przejściowych czy przygotowawczych pozwalających osobie, która decyduje się na zmianę zawodu, na zdobycie niezbędnego doświadczenia. Autor ma tu na myśli przede wszystkim

zawody, które wiążą się z wykonywaniem obowiązków w imieniu państwa, jak sędzia czy prokurator. W tym przypadku należy mieć na uwadze nie tylko dobro wymiaru sprawiedliwości, ale również troskę o dobro obywateli.

Bibliografia

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 277.

Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1564.

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 499.

Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1001 z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 383.

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 z późn. zm.

Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2005 r. Nr 163, poz. 1361.

Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 217.

Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie, Dz. U. z 2009 r. Nr 37, poz. 286.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów, Dz. U. z 2013 r. poz. 829.

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 390 z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 377.

Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 236 z późn. zm.

Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1458.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1566.

Literatura

- Boć, W., Leśniak, M. (2011). Notariusz jako przedsiębiorca szczególnego rodzaju. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*, 84, 9–32.
- Czajka, Z. (2015). Wynagrodzenia sędziów w Polsce oraz innych krajach UE. *Polityka Społeczna*, 497(8), 1–8.
- Ereciński, T. (2006). Kilka uwag o pozycji ustrojowej notariusza, jego odpowiedzialności cywilnej oraz sądownictwie dyscyplinarnym. *Rejent*, 16(5), 44–59.
- Gadowska, K. (2018). Otwarcie zawodów adwokata i radcy prawnego w Polsce po 1989 roku. *Prakseologia*, 160, 243–289. doi: 10.7206/prak.0079-4872_2015_160_12.
- Górski, A., Dąbrowski, S., Godlewska-Michalak, B., Gonera, K., Kremer, J., Łazarska, A., ... & Strus, Z. (2013). *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kocemba, K. (2018). Prekaryzacja młodych prawników w Polsce. *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, 7(1), 243–262. doi: 10.23734/FIUW.2018.1.243.262.
- Nizioł, K. (2018). Deregulacja zawodów prawniczych i jej wpływ na konkurencję na rynku usług prawniczych. *Acta Iuris Stetinensis*, 3(23), 163–180. doi:10.18276/ais.2018.23-09.
- Pilipiec, S., Kępa, M. (2019). The Prestige of Legal Professions among Students of Law and the Intention to Practice These Professions. *Studia Iuridica Lublinensia*, 28(4), 65–87. doi: 10.17951/sil.2019.28.4.65-87.
- Sierocka, I. (2022). Zakończenie aktywności zawodowej przez sędziów i prokuratorów ze względu na wiek. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 7, 39–44. doi: 10.33226/0032-6186.2022.7.7.
- Smarż, J. (2012). Definiowanie pojęcia „zawód zaufania publicznego”. *Studia Prawnicze*, 3(191), 123–155. doi: 10.37232/sp.2012.3.5.
- Tokarczyk, R. (2008). *Komparatystyka prawnicza*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Uścińska, G., Kijewski, K. (2014). Zawody prawnicze w obowiązujących regulacjach prawnych. *Polityka Społeczna*, 480(3), 48–55.

Netografia

- Bankier.pl. (2006). *Powstał projekt ustawy o korporacji doradców prawnych*. Pobrano z <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Powstal-projekt-ustawy-o-korporacji-doradcow-prawnych-1443724.html> (22.08.2024).
- Uniwersytet Wirtualnej Edukacji. (2022). *Jakie są rodzaje prawników? Czy różnią się od siebie zawody prawnicze?* Pobrano z <https://www.uwe.edu.pl/pl/blog/jakie-sa-rodzaje-prawnikow-czym-roznia-sie-od-siebie-zawody-prawnicze> (26.05.2025).